

ПРОГРАМ ПРОСЛАВЕ 800-ГОДИШЊИЦЕ КОТОРСКЕ КАТЕДРАЛЕ И ЊЕГОВО ОСТВАРЕЊЕ

Иницијатива за прославу довршења изградње которске катедрале (1166. год.), најстарије на нашој обали од доласка Словена, дошла је 20. X 1965. од стране которске секције Друштва историчара СР Црне Горе. Њу је прихватила главна управа Друштва, па је послјидје разних консултација, 3. III 1966. на сједници у Титовграду формиран „Републички одбор за прославу 800-годишњице катедрале св. Трипуна у Котору“. Тај одбор од 22 члана, са предсједником Миладином Перовићем, директором Радио-Титовграда, потпредсједником Јованком Бришићем, чланом Савезног одбора ССРНЈ — Котор, секретаром Милошем Милошевићем, вишим архивистом Државног архива у Котору, и благајником Милишом Борозан, секретаром истог Архива, израдио је на неколико састанака програм прославе и изабрао четири радне комисије (Комисија за одржавање Научног скупа, вечери историјских тема и израду Споменнице, са предсједником др Ђоком Пејовићем и замјеником др Слашком Мијушковићем; Комисија за рестаурације са предсједником Љубом Каписодом и замјеником Игњом Злоковићем; Комисија за приредбе са предсједником Цвјетком Ивановићем и замјеником Видом Матјан и Комисија за техничку организацију са предсједником Атилијом Пањаком и замјеником Љубом Ленком).

Главни облици прославе формулисани су на следећи начин:

1) Популаризација споменика: 1) одржавање вечери тема научно-популарног карактера, 2) издавање Споменнице, научно-популарног и туристичког водича, са из-

водима на неколико језика, 3) одржавање репрезентативне академије пред катедралом, са угледним солистима и музичким ансамблима, свјетлосним ефектима и сл.;

II) Научна историјско-умјетничка проблематика, изложена на једном научном скупу (симпозију) на који би било позвано више научних радника, који су се већ бавили проблемима которске катедрале;

III) Рестаураторски захвати великог значаја, иако мањег обима, били би: враћање сребрне-позлаћене пале на првобитно мјесто, на црбориј, чишћење фресака и ослобађање пресбитеријалног простора од дрвених ограда. Осим тих захвата историјско-умјетничког карактера, неопходно је дати споменику нормалну заштиту и културни изглед (кров, олуци, прозори, бојење).

У почетку реализације тог програма и саме прославе одржано је једно веома посјећено Вече историјских тема у самој катедрали. Датум одржавања, 19. јун, није био случајно одабран. Баш је тога дана 1166. био потпуно довршен и освећен овај храм и предан култу. То се одвило уз велике свечаности и присуство византијског намјесника за Далмацију и Дукљу кир Исака, которског приора Вите и арбанског приора Андрије, пет бискупа, осам опата бенедиктинског реда и грађанства. У сачуваном оригиналном документу тачно је датирано »tercia decima Kalendas Iulii«, дакле 19. јуна, уз назнаку владавине византијског цара Емануела Комнена и папе Александра. Како се стари споменици ријетко могу овако

прецизно датирати, Вече тема одржано истог дана још је јаче истакло древност самог споменика. Послије поздравне ријечи председника Републичког одбора за прославу Миладина Перовића, на научно-популаран начин је изложена цјелокупна значајнија историјско-умјетничка проблематика у вези са катедралом. За пројекције користио се, прије свега, непосредан амбијент са „живим“ експонатима на лицу мјеста, а осим тога и низ репродукција докумената и умјетничких детаља на епидијаскопу. О сликарству и раду у сребру говорио је дон Нико Луковић, а — због службеног пута др Славко Мијушковић — обје остале теме изложио је М. Милошевић (*Архитектура романичке базилике из 1166. и настале промјене током вјекова; Пластика и музика у катедрали*).

На научни скуп (19—21. августа) дошло је неколико научних радника, који су се и раније бавили проблемима которске катедрале. На њему су изнијети и новији плодови проучавања, а цјелокупно проблематици дат је шири оквир, систематизујући досадашње стање у научној литератури. У том смислу узет је широки распон од прве цркве из IX вијека (др Јован Ковачевић, *Котор и црква св. Трипуна у IX веку*), па преко свих реконструкција цркве из 1166. године, до наших дана. Нарочито се расправљало о архитектонским концепцијама „Св. Трипуна“ и утицајима у унутрашњост земље (др Војислав Кораћ, *Првобитна архитектонска концепција катедрале XII века, њено порекло и њен значај за архитектуру у Зети и Рашкој*), као и о кретању мајстора из Дубровника и Котора за Србију (др Војислав Ђурић, *Дубровачки и которски градитељи у Србији средњег века*). Осим тога, обрађена је пуна пажња на све остале умјетничке гране заступљене у катедрали, као што су окулптура (др Јованка Максимовић, *Скулптура у Котору, њени уметнички извори и њен значај за нашу средњовековну скулптуру*), златарство (др Бојана

Радојковић, *Неке одлике которског златарства и утицај у унутрашњости земље*, и Ристо Ковијанић, *О мајсторима сребрне пале у катедрали*), сликарство (др Круно Пријатељ, *Маргиналије уз неке умјетнине реликвијара которске катедрале*), епиграфика (др Славко Мијушковић, *Натписи катедрале*) и музика (Милош Милошевић, *Најстарији подаци о музичкој умјетности у катедрали*).

Биће од значаја када ускоро у едицији Завода за заштиту споменика културе СР Црне Горе, на страницама *Старина...*, овај материјал угледа свјетло дана. Јер он, послије одличне, али већ давне Стјепчевићеве монографије из 1938. године, представља дефинитиван корак напријед ка ширим и дубљим научним импостацијама овог споменика културе.

На крају, споменимо да је у вези са широким одазивом позваних и њиховим ранијим и данашњим драгоцјеним прилозима, у дискусији са правом споменуто име пок. др Илије Синдика. Он је, организовањем колективне акције више института Српске академије наука, са екипом од 32 члана, од 1951. до 1953. године вршио испитивања на терену, редиговао двије научне публикације о Боки и трајно везао интересовање читавог низа тада младих научника за ово подручје.

Рад на сондажи зида и чишћењу пронађеног фрагмента фреске провео је — у режији Завода за заштиту споменика културе СР Црне Горе — сликар-конзерватор Душан Брајовић, са својим помоћником, од 6. до 17. маја. Неопходно је забиљежити да је сондажа зида обављена једино на подручју главне, средишње апсиде. Према Брајовићевој изјави, ту нема више наде да би могли бити трагови фресака. Међутим, сјеверни зид, на коме су исто — према литератури — постојале фреске, није дефинитивно истражен, иако је то било у плану. Стручна сондажа сјеверног зида остаје као један од будућих задатака.

За реконструкцију сребрне пале ангажована је др Бојана Ра-

дојковић, виши кустос Музеја примењене уметности у Београду, која је и раније пописивала, проучавала и писала о златарству у бокелским црквама. Она је радила од 7. до 18. јуна, уз сарадњу Јовице Мартиновића, кустоса Поморског музеја у Котору. Све су фигуре са три раније цјелине, растављене пале, биле демонтиране, да би се — према уобичајеном хијерархијском реду — дао један нови распоред, што приближнији ранијем и изворном. Директор Музеја примењене уметности у Београду Нада Андрејевић—Кун, обавијестила је 21. V 1966. Републички одбор за прославу да је прихваћена његова молба о нетражењу накнаде личних примања за ангажовање свог стручњака „с обзиром да је у питању споменик од изузетне вредности који је био уступљен као експонат на великој изложби мегала у Београду“.

У нову палу није могао бити уклопљен лик бл. Озане, рад Богдана Калуђеровића, унијет у палу приликом реконструкције почетком овог вијека. Лик је постављен одвојено на сјеверном пиластру и представља рад последњег которског златара, који је био у стању да изради добру фигуру, али — разумије се — далеко испод снаге готичких мајстора и бројних которских радионица XV вијека. Као пандан на јужном пиластру постављен је поклон вајара Небојше Митрића, израђен баш 1966. год., дјело високе ликовне реализације савременог језика, али инспирисаног старим мајсторима которског и других реликвијара.

Свечана академија, 3. септембра на тргу пред катедралом, имала је првенствено карактер концерта са истакнутим солистима (Ђурђева Чакаревић, пракиња Београдске опере, и виолиниста Трипо Симонути), оркестром Радио-Титовграда (диригент Цвјетко Ивановић) и хором КЈУД „Никола Ђурковић“ (диригент Антун Хомен). Али су, осим тога, у том веома погодном амбијенту коришћени сви елементи да приредба буде што снажнија и спектакулар-

нија. Которска тврђава и црквица Госпе од здравља у брду биле су илуминисане, звонике и трг осветљавали су снажни рефлектори и бакље, за мјесто извођења коришћен је горњи и доњи план цркве (испод свода и на балкону), у посебно писаној композицији Воје Илића у корал хора уклопљени су сама звона (2, а дис), да би се све завршило бенгалском ватром која се рушила са звоника. Пред великим бројем домаћих и страних посетилаца, који су потпуно испунили трг, Академија је истакла изванредне визуелне и акустичне ефекте и предности овог амбијента. — У програму је учествовао одред Бокелске морнарице у древним ношњама, са почасним плотуном и паљењем бакљи у звонницама. Которски хор је извео три композиције (Мокрањац: „Тебе Бога хвалим“, Бркановић: „Пјесма чежње“ и Пашћан: „Бјеше облак...“), а са оркестром још и Григову „Спознају земље“ и чувени Хенделов „Алелуја“. Ђ. Чакаревић је, поред краћег сола у Григу, отпјевала и два рецитатива из Хенделове опере „Ксеркс“ („Ombra mai fu“ и »Affani del pensier«), а виолиниста Т. Симонути је извео Вивалдијев концерт у *a-mollu*. Сам оркестар Радио-Титовграда извео је Бетовенову „Елмонт-увертису“. Уводну ријеч на академији одржао је дон Нико Луковић, а низ стихова Ивана Боне, Андрије Змајевића, Франа Алфиревића, Виљема Батлера Јејтса и Милоша Милошевића рецитовао је — уз коментар — Иво Бегу.

Три су изложбе биле ушле у оквир ове прославе. Прва је сликар Мата Ђурановића (отворена од 2. до 15. јула), друга Васка Липовца (од 20. VIII до 10. IX), а са трећом Марија Маскарелија, крајем године, закључиће се прослава 800-годишњице катедрале.

Новчана средства за све ове облике прославе обезбједили су Републички фонд за унапређивање културних и умјетничких дјелатности, Скупштина општине Котор, Которска бискупија, Завод за заштиту споменика културе

СРЦГ (бесплатно чишћење фреске и рестаурација Кокољине „Госпе од Ружарија“), Поморски музеј у Котору (бесплатна сарадња кустоса и дрводјелца за рестаурацију пале и за разне радове у цркви) и „Југооцеанија“ (бесплатна употреба брода „Наутичар“ за научни излет по Боки и употреба велике сале за Научни скуп).

На крају, биће корисно забиљежити честе драгоцјене дискусије учесника Научног скупа у вези с разним проблемима даљег рада и заштите великог културно-умјетничког фонда Боке Которске. Јер и овом приликом су се — као и обично при затварању једног круга проблематике — отворили нови кругови. Многа питања око катедрале, довољно третирана у литератури и на овом скупу, добијају јасне крајње формулације. Али за нека од њих, да би се имало напредовало, потребна су археолошка ископавања. То нарочито важи за прву цркву св. Трипуна из IX вијека, чији се темељи без сумње налазе испод плочника саме катедрале или у њеној непосредној близини. Зато би, ка-

ко је то пледирао нарочито проф. Ковачевић, било неопходно у догледно вријеме провести ископавање. То би свакако довело до нових и значајних открића у вези с ротондом из IX в. коју је забиљежио Порфиригенет. — Други проблем, веома хитног карактера, тиче се многобројних и често непроцењивих споменика културе Боке, који се налазе у озбиљној опасности. Многобројна платна, дрво, сребро, зграде, не добијају ону неопходну његу, која би требало да буде стална и доступна. Прашина, влага и корозија руше умјетничка дјела много брже и систематскије него што служба заштите може томе да се опре. Подручје Боке зато тражи посебну бригу заштите и посебну помоћ фондова. Зато би било неопходно стварање једног посебно финансираног тијела заштите старина Боке. Иако Републички завод чини колико може својим скромнијим средствима, и ОСО Котор би требало да одвоји средстава за заштиту те своје најкрупније базе организованог туризма.

Милош Милошевић